

285

quelles je n'ai aucun goût. D'ailleurs, si je me permettais de donner mon opinion sur ce chapitre, vous ne me prendriez pas au sérieux.

On s'empressa autour de lui et on insista.

Eh bien, Messieurs, sans vouloir contredire aucune de vos prétentions, j'oseraï prétendre, à mon tour, que le plus solide des empires du Monde est l'Empire Ottoman...

Un éclat de rire, sincère quoique diplomatique, fut la réponse de cette boutade.

Permettez, Messieurs, permettez-moi de motiver mon opinion, insista Fuad sans perdre contenance.

... Mettez à la place de la Turquie n'importe quelle puissance; exposez-la en butte aux mêmes convoitises, aux mêmes curées intérieures et extérieures, et vous jugerez de la valeur réelle de la Turquie. Voilà presque un demi-siècle que tout le monde veut l'abattre : Vous, les Puissances, y travaillez au dehors, nous au dedans. Pourtant elle résiste à cette oeuvre de destruction matérielle et morale qui s'exerce sans trêve ni merci, non seulement elle résiste merveilleusement, mais, de temps en temps, elle donne des signes d'une vitalité juvénile étonnante, et je suis sûr qu'elle résistera quoique mutilée, très longtemps encore, en attendant un Réformateur hardi ...”

Ce n'était plus des rires, mais des réflexions plus ou moins pénibles qui succédèrent.”

Truth cannot be invented, falsehood can. It was a Frenchman who said, “La vérité existe, on n'invente que le mensonge.” The documents in the Archives of the Great Powers do not contain all the truth, but they do reveal a great deal of it. The task of a historian is to search for and to find the truth.

GÖKBİLGİN, TAYYİB (İstanbul): *Venedik Doju ve Leh kralına verilen bir kısım ahitnamelerin şekil ve muhteva bakımından taşıdıkları önem ve tarihî gerçekler.*

Bahis konusu edeceğimiz ahitnamelerin üçünü vakıtyla yayımladığımız, dördünü de yayınlamak üzere bulunduğuuz 1482, 1513, 1517, 1521, 1525, 1540, 1553 tarihli Venedik dojuna ve Leh kralına gönderilen ahitname-i hümayunlar, bir de Sadrazam İbrahim Paşanın 1535 tarihinde Venedik Dojine gönderdiği mektuptur.

1482 - 1553 arasındaki 70 senelik bir devrede Venedik'le iki defa herbiri 3 - 4 sene süren savaşlar olmuş, ancak bu ahitnameler tabiatıyla barış zamanlarına rastlamıştır. Leh kralları ile ise bu süre içinde ilişkiler genellikle düzgün gitmiş ve dostane olmuştur. Bu belgelerin ahitname olarak vasisflandırıldığı metin içinde geçen şu ifadeler belirtmektedir. "Bu ahitnamede vaki olan şerâit", "dostluk ve ahdi kabul edip işbu ahitname yazıldığı gün", "Bu ahitname-i hümayunu mütalea kılanlar" ve benzerleri ...

Şu halde iki tarafın karşılıkla dostluk ve bazı meselelerde taahhütlerini ihtiya eder resmi vesikalar hükmündedir. Bu sebepten bu tesmiye şeklini almışlardır. Bir barış devresi açan veya mevcut münasebetleri yeni bir çözüm şekline bağlamak ihtiyacı duyulduğu için ısdar edilen ahitnamelerden başka, birçok namei hümayunlar da vardır. Bunlar XVI. yüzyılda herhangi bir iş için yazılmıştır. Ve bir tarihî olayın hikâyesidir.

Meselâ, Kanuni Sultan Süleyman'ın 1548 tarihinde Halep'den yazıp İran seferinde cereyan eden olayları döş bir devlet reisi olarak tamdiği Venedik Dojuna gönderdiği alelace bir namei hümayundur ve belki, metnin başında geçen "*Tevkii refii hümayun*" mutad formülü ile vasisflandırılmıştır. Sadrazam İbrahim Paşa'nın Venedik Dojuna Bağdad'dan gönderdiği yazı ise "Mektubi vedad" ifadesiyle bir dostluk mektubu niteliğini kazanmıştır.

Bu belgelerin hepsi de, ister ahitname, ister name ve Veziri Azam mektubu olsun, Venedik Dojundan veya Leh Kralı tarafından gönderilen elçilerin, mektuplarını veya rica ve dileklerini padişah'a, bittabi aynı zamanda Divan Hümayuna arz ve takdim etmeleri üzerine cevabı mahiyettedir ve barışı ve dostluğu kabul ve muhatabından da rica edip iki devlet arasındaki ihtilâflı meseleleri çözülemeyi, iki tarafın yararına bir esasa bağlamayı hedef tutmaktadır.

Elçiler genel olarak Osmanlı Hükümdarlarının tahta cülusunu takip eden zamanda, bir ahitname sağlamak maksadiyle gelmektedirler. Nitelim Bayazıt II. 1482 tarihli ahitnamenin başında bu hususu belirtir, "Seriri sultanata cülusu hümayununu" zikrederek, her tarafından ümerâ ve selâtının atabe-i fulyaya müracaatla musalâha ve muahede" isteklerini, ezcümle, Venedik Dojunun da bu harekete imtisal ederek iki devlet arasında dostluk ve barış esasını kuvvetlendirmek için elçilerini gönderdiğini bildirir. Aynı suretle Yavuz Sultan Selim 1513

tarihli ahitnamesinde (17 Şaban 919 = 18 Ekim 1513) Venedik Dojünün bir elçi göndererek ve "merhum babam ile olan dostluk ve muhabbet mucibince benimle dahi dostluk olmak babında teedidi ahit olunmasını talep ettiğleri ecilden" diyerek bu hususu belirtmiş ve ahitname tanzim olunmuştur. Kezâ, Kanuni Sultan Süleyman da "merhum babam tâbe serâh ile olan dostluk ve muhabbet mucibince bizzimle dahi dostluk olması babında teedidi aht olunmasını talep ettiğleri ecilden" sözü ile bu konuya temas etmiş ve bu ahitnameyi vermiştir.

Buna mukabil Leh kralı Sigismund II. tahta çıktıktan sonra "atasına verilen ahitnamenin yenilenmesini rica ediyor, Kanuni Sultan Süleyman ile "barışıklık ve dostluk halinde bulunmak için Lehistan'ın feodal beylerinden birini elçi olarak gönderiyor ve Padişah da "işbu ahitnameyi şerifi verdim ve buyurdum ki" diyerek aradaki münasebetlere dair görüşlerini ve kararlarını belirtiyordu.

Bütün ahitnameler nâmei hümayunlar gibi padişahın tuğrasını taşıyordu; eğer orijinal olursa bu ahitnamelerin suretleri bazen aynı zamanda dost hükümdarlara da gönderiliyordu ki, Leh kralına 1553 de verilen ahitnamenin tuğrasız bir sureti Venedik Dojuna gönderildiği için Venedik arşivinde görüyorum, halbuki 1525 de birinci defa gönderilen orijinal nüsha tuğrayı hamildir ve Krakovi arşivindedir.

Elimizdeki ahitnameler Osmanlı diplomiği bakımından elkaplarda bazı özellikler göstermektedir. Genellikle bu konuda, basit ve sade elcab formüllerinden daha uzun, tumtraklı ve terkibî formüllere doğru gidilmektedir.

Bu ahitnamede Bayazid'in elcabı çok sadedir: "Ben ki Sultan Bayezid bin Sultan Mehmet bin Sultan Murad Hanım" Yavuz Sultan Selim'in ahitnamesi: "Ben ki سلطان السلاطين برهان الخواصن سلطان سليمشاد بن بايزيد خان" şeklinde ve dedesini kaydetmemektedir. Buna karşılık, ahitnamenin vasipleri zenginleştirilmiştir: Nişan-ı Âli şanı sultanı ve tuğrayı kîfistâni hakanı "نصر بالعون الرباني" formülü ki, bundan sonra Kanuni Sultan Süleyman ahitnamelerinde de kullanılmıştır.

Kanuni'nin birinci ahitnamesinde kendi elcabı babasının gibidir. İkincisinde buna bir de "تاج بخش خسروان روی زمین" ibaresi, Leh kralına gönderilenlerde ise, "ظل الله في الأرض" gibi ibareler eklenmiştir. Ayrıca, Kanuni'nin geniş fiituhatından sonra elcabına hükümrان olduğu ülkelerin adının yazılması, eskiden beri mevcut Türk ve İslâm devletlerindeki ananeye uyularak, âdet olmuştur:

“Akdeniz'in ve Karadeniz'in ve Rumelinin ve Anadolu'nun ve Şam ve Halep ve Karaman ve Rumun ve vilâyet-i Dulkadiryenin, Diyarbekir'in ve Kürdistan, Âzerbaycan ve Van'ın ve Budun ve Yemen'in ve Bağdat ve Cezayir vilâyetlerinin ve dahi nice memleketlerin ki, âbai kiram veecdad.

Ahitnamelerde muhatap hükümdarın el kabına gelince, 1482 ahitnamesi Venedik Dojumu «عَدْدُ الْأَمْرَاءِ وَنَدِيكِ دُوقُسِي» diye tavsif eder. Venedik Balyosunun el kabı da bu ahitnamede”

فَخَرَ الْأَعْبَانَ ذُو الْعَقْلِ الْأَمْ
Fakat Yavuz Sultan Selim abitnameleri onlara hiç el kab tanımaz :

“Şimdiki halde Venedik Doju, hâliya Venedik Doju olan” diye zikreder. Balyoslarımı da” yarar ve muted âdemleri” olarak kaydeder ki, aynı formülü Kanunî ahitnamelerinde de görüyoruz.

Halbuki vesika abitname olmayıp da herhangi bir nitelik taşıyan name-i hümayun olunca, Venedik dojinin el kabı, bilindiği gibi, oldukça uzun, mutantan ve tumtirakh bir formüldür: «قدْرُ الْأَمْرَاءِ الْعَيْسَوِيَّةِ اسْوَةُ الْكَبِيرَاءِ الْفَخَامُ فِي الْمَلَكِ الْمُسِيَّحِيِّ مَصْلَحٌ مَصَالِحٌ جَاهِدُ�ُ الطَّافِيَّةِ النَّصَارَى نَهْشَةُ اذْيَالِ الْحَشَّةِ وَالْوَقَارِ صَاحِبُ دَلَائِلِ الْجَدِّ وَالْإِنْتَهَارِ» Aynı el kabı, İbrahim Paşa'nın 1535 tarihli mektubunda da, daha kısaltılmış olarak geçmektedir. Kendi el kabı ise, padişah'm malûm el kabına daha birçok ilâveler yaparak, meselâ Geylan, Şirvan, Diyâr-i Muşaşa' Lûristan, Diyâr-i Magrip, Memalik-i Şark gibi yerleri de ekleyerek sıraladıktan sonra “بنَ كَقَامَ مَقَامَ سُلْطَنٍ لَشَكْرَكَشَ سَامِيَ مَرْتَبَتِ وَزَيرٍ لِعَظَمٍ خَلَافَتْ مَرْعِسَكَرَ سُلْطَانٍ إِبرَاهِيمَ بَاشَّاً” diye zikredilmiştir.

Bu ahitnamelerde, şekil ve inşa tarzi bakımdan, yani Osmanlı diplomatığının özelliklerinden olmak üzere mevcut yemin çeşitlerine, Sanctio denilen formüle de temas etmek doğru olur. İkinci Beyazid'in ahitnamesinde bu, uzun bir formüldür: Şöyled ki: “Anlarım musalehalaların ve ahitlerin kabul edip imanı muğallâza ile yemin ederim ki, kuşandığum kılıç hakkı için ve atam ve dedem ruhu için ve oğlançıklarım başı için ve benim başım ve cânımcün ve yüz yirmi dört bin peygamber hörmetiçün ve hazreti Resulün عليه افضل الصلوات و اکمل التحیات ve mutahhar ruhiçün ve dinim hakkıçün ve yeri göğü yaradan perverdigâr hakkıçün...”

Yavuz Sultan Selim ahitnamesindeki yemin şekli daha sâdedir :

İmân-i muğallâza ile yemin ederim ki yeri, göğü yaradan perverdigâr hakkı için”. Bu formül 1521 Kanunî'nin ahitnamesinde de

aynen yer almıştır. 1540 ahitnamesinde ise bu Sanctio formülü daha da sadeleştirilmiştir: "İmânı muğallâza" ifadesi de kaldırılmıştır.

Ahitnamelerin muhtevalarına, tarihî değerlerine gelince, bunların herbiri, verildiği zaman iki devlet arasında mevcut ve düzenlenmeye muhtaç her türlü ilişkiye kapsar. Siyaset, askeri, ticari, iktisadi meseleleri bir çözüm şekline ve karara bağlar. Bunları teker teker incelediğimiz zaman şu önemli hususları tesbit edebiliyoruz :

1 — 1482 ahitnamesi, Fatih zamanında cereyan eden uzun bir savaştan sonra aktedilen barışın, yâni verilen ahitnamenin bir nevi tevit ve tekit edilmesini tazammun etmekte, münasebetlerin dostane olaceağına dair arzu ve kararı belirtmektedir.

Önemli olan nokta, San Marco, yâni Venedik bayrağı ile seyrüsefer eden gemilere ve Venedik teb'asına ilişmiyecen, karadan vukubulacak temaslarda Sancakbeği, subası ve timar erlerinden hiç kimsenin zarar verdirmeyeceğini taahhüt etmek, bunlara, Venedik kal'alarına, adalarına vukubulacak zarar ve ziyani tazmin vaadi yapmak idi "ziyanların yerine koyup cemi esirleri girû anlara döndürdem" deniliyor. Mütekabiliyet esası asıl olduğuna göre, aynı davranışın karşı taraftan bekendiği de ifade ediliyordu. Venedik'ten gemilerin Galata ve Trabzon'a mal götürüp getirdikleri bilmünasebe belirtiliyordu. Ahitnameye Naxos adası dukası da ithal edilmiştir. Venedik tacirlerinin balyoslar ve Osmanlı makamları ile münasebetlerine dair ayrıntılı hükümler dercelenmiştir. Venedik'ten esir kaçip Osmanlı memleketlerine gelir de müslüman olmuşsa, sahibine 1000 akçe verilmesi, eğer müslüman olmamışsa Venedikli sahibine iade edilmesi kararlaştırılmıştır. Bir de Fatih Sultan Mehmet devrinde Venedik balyosu her yıl 10.000 ve tacirlerin hesabından da 5000 filori vermeği taahhüt etmiş iken II. Beyazıt bu defa Venedik beylerine teveccüh göstererek bu parayı bağışladığını bildirmekte, fakat 1479 andlaşmasında kararlaştırılan 100.000 filorilik tazminattan ödenmemiş 50.000 filorinin hazırlı neye teslimini talep etmekte idi.

Buna karşılık Padişah, musalâhanın akdinden sonra, gerek babası devrinde gerek kendi zamanında ne kadar esir cebirle alınmışsa hepsini azad ettirmeyi, eşyalarını verdirmeyi, faillerini de cezalandırmayı taahhüt ederek Venediklilerin fazlaca üstüne düşükleri bir konuda onları tatmin eihetine gitmektedir.

Şu halde, bu ahitnamenin özü, karada ve denizde karşılıklı saldırmazlık taahhidü, denizlerde seyrüsefer ve ticaret serbestisi, Osmanlı

memleketlerinde ölen tacirlerin mallarının balyos vasıtasıyla varislerine verilmesi, borçlu bir Venedikli yerine bir başkasının tutulmaması gibi bellibaşlı noktalarda toplanmaktadır.

II — Yavuz Sultan Selim'in tahta çıkışının ikinci senesinde verdiği ahitname, dostluğu ve iyi münasbetleri teyit ediyor, o zamana kadar iki devlet arasında, isteyerek veya istemeyerek, vukubulmuş ufak tefek olayların üzerinden bir sünger geçiriliyor, "öteden berüden cüzî ve külli väki olan kazâyâ depredilmemek üzere kabul olunup",babası devrindeki ahitnamenin birçok hükümleri, yani karşılıklı iyi davranışa ve hukuka dayanan ilişkilerin devam edeceği tekrarlanıyor, İstanbul, Galata, Trabzon ve Kefe'ye giden gemilere serbest geçiş hakkı, seyrüsefer güvenliği tanımıyor, iki devlet donanmalarının veya tüccar gemilerinin, (rençber gemisi), açık denizde karşılaşmaları halinde, "dostluk üzere" geçip gitmeleri, zarar ve ziyan vermemeleri ön görülmüyor, her iki taraf tüccarının gittikleri yerde bir kimse ile "satu pazar" ettiğinden sonra parasını tamamen vermeden kalkıp gitmesi halinde taraflarının bu alacağı tahsil ederek sahibine vermeleri de kaydolunuyordu. Ahitnamede yeni bir madde, Venedik balyoslarının, kim gönderilirse gönderilsin kabul olunacağı, bunların üç yıla yakın bir müddet İstanbul'da ikamet edecekleri, isterlerse yalnız ya da maiyetleri ile gelebilecekleri burada yer almıştı. Keza, kefalet müessesesi bu ahitnameye konmuştur. Şöyledi ki; Kapudân-ı deryamı beraber bulunmadığı bir deniz seferinde kadirga ve herhangi bir gemi reisi, Venedik memleketlerine bir zarar ve ziyan verdirmeyecekleri hususunda sağlam kefiller göstermek zorundadırlar. Kefil vermeden giderlerse suçlu olacaklardır. Kefil gösterdikleri halde bir zarar ve ziyanları görültürse bunu kefilleri tazmin edeceklerdir. Tamamen mütekabiliyet esasının hâkim olduğu, yani Venedik makamlarına da aynı suretle hareket edilmesinin sağlanması derpiş edilmiştir. Bundan başka, Venedikli bazırgânın Bursa'ya veya başka bir yere gitmek istemesi halinde balyostan bir icazetname almasının zorunlu olduğu, buna aykırı hareket edenler hakkında Subaşının da balyos'a yardım etmesi ve ilgiliinin gitmesine engel olması, Osmanlı tebâasından birinin veya bir âmilin kaçip Venedik'e bağılı müstahkem bir kal'aya (meselâ Anabolu gibi) veya adalarla sığınması halinde kabul edilmemesi, geri gönderilmesi de tasrih edilmiştir. Bir de, Bayezid II. devrinde kararlaştırılan Zanta adası için senede 500 florinin her yıl tamamen hazineye teddiyesine dair bir hüküm mevcuttur. Aynı hükümdar (Yavuz Sultan Selim) dört sene sonra aynı Venedik dojuna

verdiği ahitnamede, iki devlet arasında dostlukla geçen bu devre zarfindaki yeni bir gelişmeye temas edilmek zarureti hasıl olmuş ve ahitnameye bir hüküm eklenmiştir. Yani Mısır'ın Osmanlı devleti hâkimiyetine geçmesi ile meydana gelen durumdur. Mesele, Venediklilerin o zamana kadar Kıbrıs için verdikleri senevî sekiz bin florinin bundan böyle Osmanlı hazinesine ödenmesi keyfiyetidir ve şöyle ifade edilmiştir :

“Mukaddemâ diyarı Mısır çerâkese elinde iken cezirei Kırıstan sâl besâl sekiz bin floriye bedel kumaş ve haraç vermek âdetleri imiş öyle olsa hâliyâ diyar-ı Mısır devlet-i kahirem muktezársınca külleiyyen fetholunup sayır memâlik-i mahrûsemden vaki olup zikrolunan haraç yüce Padişahlığıma verilmesi lâzım olmağın buyurdum ki, harac-ı mezbûr kumaş olmayıp her yıl sekiz bin nakid frenkî flori olup mahrusei İstanbul'a gönderip hizâneî âmireme teslim edeler”.

III — Kanûnî Sultan Süleyman'ın 1521'de verdiği ahitnamenin evvelkilerde bulunmayan özelliklerini şöyle sıralamak mümkündür :

a) Osmanlı donanmasına açık denizde rastlayan Venedik gemilerin yelkenlerini indirmek suretiyle dostluklarını ve *itaat üzere* oluklarını bildirmeleri.

b) Harâmî ve levend gemisi ilk defa zikrediliyor. Bunlar hristiyan gemilerine karşı harekâtta bulunan müslüman gemicilerdir ki, Barbaros ve kardeşleri de muhakkak ki, bu tarihte bu kategoriye dahilidirler. Ahitnamede, Venedik gemilerinin böyle bir harâmî gemisinin taarruza uğraması halinde cenge tutuşup bu harâmî gemisini mağlûp etmesi ve mürettebatını katleyemesinin olağan karşılaşacağı, fakat ele geçen esirlerin katyeni öldürülmeyerek sağ ve salim süddei saadete gönderilmelerini derpiş etmekte, eğer böyle bir taarruz “gayri vilâyetin harâmîleri” yani Akdeniz memleketlerinden birinin korsanları tarafından Osmanlı kadırgalarına karşı yapılmış ise Venedik'in bunları mütekâbilîyet esasına göre kendi adalarına, liman ve kalelerine kabul etmeyip sığınmalarına imkân vermemesini de şart koymaktadır.

c) Venedik gemilerinin Osmanlı limanlarına gelmeleri sırasında zuhur eden bir fırtınada geminin batmasından sonra kurtulanların tamamen âzad edileceği ve mallarının da sahiplerine verilip kimsenin bunlara müdahale etmeyeceği, bu taraftan Venedik'e gidenler için de aynı muamelenin Venedik makamlarına gösterileceği ayrı bir hükmeye bağlanmıştır.

d) Venedik gemisi adet ve kanuna göre İstanbul'da aranıp (ihracı yasak maddeler götürüyor mu? diye) gittikten sonra teâmül olarak, bir de Boğaz Hisarları önünde aranır, sonra gitmesine icazet verilirken şimdi ayrıca Gelibolu'da da aranmasının buna aykırılığı, bundan sonra Gelibolu'da aranmaması noktası ahitnamede yer almıştır.

IV. Kanunî Sultan Süleyman'ın Venedik doju Petro Lando'ya verdiği 1540 ahitnamesi, iki devlet arasında cereyan eden birkaç senelik savaşın barış unsurudur. Ve yeni fetihleri tescil ettiği gibi daha bazı sorunları da ele almaktadır. Çok daha tafsîlîtdir. Bilindiği gibi, Korfo seferi ile başlayan bu savaşlarda Osmanlı devleti, Mora'da o zamana kadar Venedikliler elinde kalmış olan iki müstahkem mevkii, Anabolu ve Monemvarsia denilen iki kal'ayı ve donanmayı hümayun ile de Ege adalarını fethetmiştir. Bu bakımından ahitnamenin ağırlık noktası bu konulardadır. Evvelâ, bu iki ka'annin hangi şartlar ile teslim edileceğini, sonra da, Osmanlı devletine ödemeğe mecbur tutulan 300.000 sikke efrenç altunun hazırlmeye nasıl ödenecğini açıklamaktadır (Bu paranın 100.000 florisi peşin, 50.000 flori yine aynı yıl içinde, h. 947, geri kalan 150.000 flori ise iki takside iki senede verilecektir.). Daha sonra, gerek Bosna seneği hududunda savaş esnasında zap tedilen kal'alar ve bunlara bağlı köylerin, reâyası ile birlikte, Osmanlı devletine geçtiği, gerek Ege adaları birer birer sayılarak hâsse-i hümayun tasarrufuna alındığı kaydedilen ahitnameye, müteakiben, evvelki ahitnamede dercedilmiş hükümleri ihtiiva etmek üzere ve hemen hemen aynı ifadeler ile devam olmaktadır. Yeni bir hüküm şöyledir :

Harâmî kayıkları ile *leventler* tarafından ahde mugayir olarak Venedik adalarından veya memleketlerinden esir getirip Rumeli ve Anadolu'da satmışlar ise, bu gibi esirler aranıp bulunacak, levend mâtûm ve ele geçirilmiş ve esirin de Venedik teb'ası olduğu tebeyyün eder ise levend şiddetle cezalandırılacak, esir müslüman olmuşsa âzad edilecek, henüz küfrü üzere ise Venedikliye teslim olunacaktır.

İhtilâflı bir hal vukuunda İstanbul'a getirilerek mesele Divanı hümayunda tahkik edilecek ve Balyos'a esir teslim olunacaktır.

Başka bir hüküm, *bir tacirin balyosla ihtilâfa düşmesi halinde, meseleinin divanı hümayuna getirilmesi zorunluğudur*. Padişah seferde ise anlaşmazlık, İstanbul muhafazasında bulunan *Bey huzurunda kâdi marifetiyle halledilecektir*. Venediklinin kendi tercümanları hazır bulunmadıkça da *Kâdi'nin davayı dinlemeyeceği kaydedilmiştir ki, muahharan*

kapitülasyonlarda önemli bir madde halinde müttalea edilen bu konu, sanırım ki, ilk defa böylece bir ahitnamede yer almıştır.

Mahkemedeki şhadet mevzuunda, eski ahitnamelerde de yer alan “*cümle kefere millet-i vahidedir*”. Prensibi, yani Venedikli hıristiyanların da şahadetlerinin makbul tutulacağı burada belirtilmiştir. Ahitnameye dercedilen önemli diğer bir hüküm, *Arabistan diye metinde geçen Mısır ve Suriye'nin fethinden beri cari olan bir teamülün, ticari bir hareketin tescili*dir. Şöyledi ki :

İki mavna Mısır İskenderiyesine, iki mavna da Tarablus Şam ve Beyrut iskelelerine mal götürüp alış veriş etmektedirler. Bu defa bunların cesameti ve sayıları serbest bırakılmakta, yani ikiden fazla, küçük veya büyük olsa da, alış veriş yapmak için gidip gelebileceklerdir. Bu arada, herhalde Venedikliler tarafından fazlaca sıkâyet konusu olan bir yolsuzluk kaydedilmekte, evelce Yahudi iken sonradan müslüman olan ve herhalde vergi ve gümruk işlerinde bir fonksiyonu bulunan İbrahim Kesturi adında birinin Beyrut ve Trablus iskelelerinden gelen ve giden mallardan alınan resimler hakkında bid'atler ihdas ettiği, yani kanun ve teamüllere aykırı olarak bu resimleri çoğalttığı öğrenilmekle, gayri kanunî bu işlemlerin tamamen kaldırıldığı ifade olunmaktadır.

Ahitnamenin sonlarına doğru, Bosna Sancağı hududunda ihtilâflı olan, yani Bosna Sancak Beyi ile Venedik elçilerinin karşılıklı olarak hak iddia ettikleri isimleri yazılı dört kal'anın durumunun araştırma ve teftiş konusu olduğu bildirilmiş ve “*Vâkia mezbûr elçinin takrir ettiği gibi ise anlar tarafına teslim oluna*” denilmiştir.

V — Kanuni Sultan Süleyman'ın 1525'de (1 Muharrem 932) Leh kralı Sigismund I.'e (Krakovi arşivindedir) verdiği ahitname, yâni iki devlet arasındaki münasebetleri o günün şartlarına ve ihtiyaçlarına göre düzenleyen anlaşma, bir nevi karşılıklı saldırmazlık paktı gibidir. Ayrıca karşılıklı ticaret işlerini, bir de esirler hakkında yapılacak muaameleyi tesbit etmektedir.

Padişah, barış süresi nihayet buluncaya kadar ve kral tarafından abde aykırı olarak herhangi bir olay zuhur etmediği sürece, Leh kralının memleket ve kal'alarına, vezirleri, beylerbeyi, Sancak Beyleri ve diğer ümerâ tarafından hiç bir zarar verdirilmeyeceğini beyan etmekte, alınan esirlerden müslüman olmuyanlarının kralın bu tarafa gelecek adamları tarafından aranıp bulunması ve sahiplerini razi ederek alıp götürmesini kabul eylemektedir. Diğer taraftan, iki taraf tacirlerinin de alış veriş

için denizden ve kara yoluyle gelip giderek ve âdet ve kanun üzere resim ve vergilerini vererek, serbestçe ticaret yapmaları, ölümleri halinde mallarının saklanarak kralın mektubiyle gelecek vârislerine teslim edilmesi ahitnamede derpiş edilmiştir.

1553 tarihli ahitname ise daha tâfsîlâtdır ve yeni bir takım hükümleri kapsamaktadır ve birincide kararlaştırılan hususlar tekrarlandık- tan sonra, “*O zaman Osmanlı devletine bağlı bulunan Kırım Hanlığı ve Boğdan voivodalığı ile Lehistan münasebetlerine temas edilmektedir.*

Şöyle ki :

a) *Öteden beri kral tarafından Tatar hanına verilmekte olan âdeti (bir nevi vergi) vakit ve zamanında ödedikleri takdirde Tatar Hanı ve askeri Leh topraklarına añaç yapmayacak ve bir zarar verdirmeyecektir. Şayet ahitnameye aykırı hareket ederlerse hakları almacaktır.*

b) *Boğdan voivodası ve askerleri tarafından da bir tecavüz olmaya- cak, olursa tazmin ettirilecektir.*

c) *Kral da aynı suretle Tatar memleketine, halkına, Boğdan memle- ketine bir tecavüzdé ve haksız bir harekette bulunmuyacaktır, raki olursa tazmin ettirilecektir.*

d) *Boğdan halkından bazı müfsit kimseler gizlice Lehistan'a geçmekte ve fesat hareketinde bulunmakta imişler, bu gibilerin iadesi talep edi- lince derhal teslim edileceklerdir.*

e) *Silistre ve Akkirman Sancak Beyleri Turla (Dinyester) nehrinden, tacirlerden başkasını geçirmeyeceklerdir. İskelE Eminleri, bu civarında sadece devlet tarafından görevlendirilenler ile iki tarafın tacirlerini bırakacaklardır. Yanlarında öteden veya beri taraftan alınmış esir varsa alıp iade edeceklerdir. Çobanlar koyunları kaybolmuşsa kendile- rini tamitarak memleket hâkiminden talep eyliyeceklerdir.*

f) *Gelip giden tacirlerin atları ulak için alınmıyacaktır.*

g) *Hırsız ve harâmîler tarafından verdirilen zararlar için ehli hakem olanlar bu gibileri arayıp bulacak, çalınan veya gasbedilen mal- ları sahiplerine iade edecek ve suçularım hakkından geceklerdir.*

h) *Tüccar tayfası bir alış veriş yapınca sicillâta geçirtecek ve hüccet alacaktır. Aksi takdirde ihtilâf vukuunda dinlenmeyecektir. Keza kefalet veya ikraz muamelelerinde dava vaki olursa sicillere ve hüccetlerine bakılacak, bu ikisinden biri olmayınca yalancı şahit ikame edilerek hile yoluna gidilmeyecektir.*

VII — Sadrazam İbrahim Paşa'nın Venedik Doju Andrea Gritti'ye Mart 1535'de Bağdat'tan gönderdiği cevâbi mektuba gelince, bu da devrin inşa usullerine uymakla beraber, bazı diplomatik özellikler göstermektedir, *Akdeniz'de müsterek harekât ile ilgili olarak Venedik Dojuna âdetâ direktifler vermektedir*. İbrahim Paşa bu mektubunda; girişikleri askeri harekât ve kazanılan zaferler hakkında bilgi verdikten sonra Cezâyir Beylerbeyi Barbaros Hayrettin Paşaya, denizlerde Osmanlı Devletinin menfaa'lerinin korunması ve Akdeniz kıyılarının ve Cezâyir'in güvenliğinin sağlanması vazifesinin verildiğini, onunla "yekdil ve yekcihet" olarak düşman harâmi ve korsan gemilerini ele geçirmek için çaba harcamasını bildirmekte, sonunu da şöyle bağlamaktadır.. "Padışah-ı âlempenah hazırları ile olan dostluk ve ahit üzere gerektir ki, daima düşman caniplerinden ve sâyir etraf ve cevanibden sahib olan haberleri eksük etmeyüp muttasıl âsitâne-i saadet âşıyanelerine ilâm eylemekten hal olmuyasız," denilmektedir.

İşte bir tanesi XV. yüzyıla, diğerleri XVI. yüzyılın birinci yarısına ait olan bu ahitnameler ile bir Vezirâzam mektubunun gerek Osmanlı diplomiâtiği bakımından gerek ihtiya ettiği önemli hükümler itibariyle nitelikleri böyle tesbit olunmaktadır. Şüphesiz ki, bunlar ilk plânda, yazıldıkları devrin bir takım olaylarını en yetkili bir makamın karar ve ifadesi olarak aksettirmektedirler. Sâniyen çeşitli yönlerden oldukça bol malzeme sunmaktadır. Bu kabil belgelerin çoğalması, yaylanması, açıklanması, muhakkak ki millî tarihimize olduğu kadar umumî tarihe de ışık tutacak ve önemli katkıda bulunacaktır.

CVETKOVA, BISTRA (Sofia) : *Le rôle du capital commercial-usuraire dans les terres Balkaniques à l'époque ottomane aux XVI - XVIII s.*

Au moment de leur établissement dans les Balkans les Osmanlis avaient hérité aussi bien ici qu'en Asie Mineure des traditions d'une vie citadine développée et de rapports argent contre marchandise. Ils saisirent vite les avantages qu'ils pouvaient tirer de ces conditions caractéristiques pour cette zone de la région méditerranéenne orientale et contribuèrent, dans un certain sens, à leur développement. Après la conquête, au XVIe s. apparurent progressivement des possibilités pour des échanges économiques plus animés entre les vastes provinces de l'Empire. Les anciennes routes balkaniques, incluses